

styrde, inte Assyriens gudar. Det var honom det gällde att hoppas på även i katastrofen, ”Jhvh, som döljer sitt ansikte för Jakobs hus” (Jes. 8:17). Så överlevde Israels gudstro i en förvandlad form.

Utifrån den första samlingen i Jes. 6–8 har Jesajas bok sedan vuxit under sekler genom tillägg som aktualiserar och omadresserar Guds ord till ständigt nya generationer av Guds folk. Kratz ger en överskådlig bild av hela processen, här liksom i andra profetböcker, tills man på 200- eller 100-talet f.Kr. slutade skriva in sina nytolkningar och utläggningen fortsatte utanför den hebreiska bibeln.

Framför allt fortsatte den i Qumran och hos de Kristustroende, två judiska riktningar där profetböckerna spelar stor roll. Bakom Nya testamentet ser Kratz dessutom en liknande tankefigur som hos domsprofeterna. Liksom den profetiska traditionen börjar den kristna med att gudsförhållandet bryts. Guds dom över Israel och Juda motsvaras av korset. Så länge man inte ser Guds räddande makt i skeendet råder förtvivlan (jämför Jes. 40:27, Matt. 27:46 och Luk. 24:21). Men när brottet tolkas som Guds verk kan ett nytt liv börja inför den Gud som dömer och räddar. ”På denna grundval har hela Gamla och Nya testamentets tradition byggts upp” (s. 174).

Kratz bok är i bästa mening populärvetenskaplig: lättläst men innehållsrik, kräver inga förkunskaper men ger substantiell information, har inga noter men en rikhaltig bibliografi som inkluderar de detaljanalyser av Kratz och andra som framställningen bygger på. Boken är typisk för de senaste decenniernas förskjutning av intresset från profeterna till böckerna, till hur dessa vuxit fram i samspel mellan politiska och sociala förändringar och teologisk reflektion. Profeterna själva försöker man se som normala orientaliska profeter utan att anta att de var av annat slag i Israel och Juda.

Om försöken lyckas kan ibland diskuteras men i stort är nog tendensen riktig. Det är delvis en återgång till Julius Wellhausens (1844–1918) bild av utvecklingen, med ett

avgörande brott vid de båda rikenas undergång 722 och 587 f.Kr. Dessförinnan skilde sig religionen i Israel och Juda, med Jhvh som statsgud, inte fundamentalt från Moabs, där Kemosh var statsgud och så vidare. Därefter framträder något nytt: gudsfolket Israel som är en religionsgemenskap, judendomen, ett folk som är utan stat men har en egen särpräglad, med tiden monoteistisk gudstro. Profeternas nyckelroll i denna process och i Bibelns framväxt blir ovanligt klar i Kratz perspektivrika helhetsbild av profetismen.

Erik Aurelius

Professor emeritus, Lund

DOI: 10.51619/stk.v98i4.24952

Amanda Lagerkvist. *Existential Media: A Media Theory of the Limit Situation*. New York: Oxford University Press. 2022. 239 s.

I takt med den ökade digitaliseringen av samhället har medievetenskapen ställts inför nya frågor av såväl psykologisk och sociologisk som filosofisk karaktär. Hur påverkas människan och hennes erfarenheter av världen av att stora delar av våra liv utspelar sig via digitala medier och på internet? Amanda Lagerkvist, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Uppsala universitet, har gått i bräschen för ett nytt forskningsfält med namnet existentiella mediastudier, och hennes tredje monografi, *Existential Media: A Media Theory of the Limit Situation*, utgiven på Oxford University Press tidigare i år, framstår redan som något av ett nyckelverk på området.

Lagerkvist fördjupar sig omväxlande i empirisk forskning och teoretiska resonemang. Om hon står med ena foten i medievetenskapen står hon med den andra i den kontinentala filosofin. Hon kallar sig själv för ”mediefenomenolog” och återkommer i sina verk till tänkare som Martin Heidegger (1889–1976) och Hannah Arendt (1906–1975). Samtidigt är hon noga med att påpeka att hon inte är en filosof på jakt efter ontologiska sanningar, utan först och främst vill undersöka om

och hur existensfilosofiska resonemang (i uppdaterad form, om så krävs) kan öka vår förståelse för rådande mediematerialistiska förhållanden.

Verkets övergripande målsättning är att undersöka vårt förhållningsätt till döden och de döda online, på digitala minnessidor och forum för dödsjuka och deras anhöriga, med hjälp av Karl Jaspers (1883–1969) gränsteori, vilken kan beskrivas som en korsbefruktning av Søren Kierkegaards (1813–1855) ångestbegrepp och Friedrich Nietzsches (1844–1900) *amor fati*. Att vara människa, menar Jaspers, är att ständigt befinna sig i en gränssituation: på gränsen mellan liv och död, kropp och medvetande, meningsfullhet och meningsförlust, framtid och förflutet, möjlighet och begränsning. Denna ambivalenta situation, som vi kan vara mer eller mindre medvetna om och berörda av, lägger grunden för den fria viljan och tecknar mänsklighetens meningshorisonter, men blottar också, enligt Lagerkvist, en essentiell sårbarhet hos människan. Därmed framträder Jaspers i Lagerkvists läsning mindre som en nihilist än vad bland andra Paul Ricœur (1913–2005) velat hävda, och mer som en framtidens i bemärkelsen möjlighetens tänkare: Gränssituationen blottar förvisso en för människan grundläggande osäkerhet som kan utnyttjas för den som vill tillskans sig makt över andra, men ligger också till grund för etiken och ger oss möjligheten att aktivt påverka framtiden.

Vad har då Jaspers gränssituation att göra med vårt förhållande till döden och de döda online? Lagerkvist pekar i en mängd olika riktningar, varav tre framstår som de mest centrala. För det första använder hon Jaspers för att berättiga fältet existentiella mediestudier. Till exempel påpekar hon att alla medier har uppkommit ur det existentiella behovet av att överskrida gränser, relatera eller kommunicera bortom trösklar, och på så vis undfly livets ändlighet. För det andra visar Lagerkvist att digitala plattformar kan fungera som en livlina för de som på olika sätt balanserar på gränsen mellan liv och död. Bland

de intervjupersoner hon i heideggersk anda benämner som ”medexisterande” beskriver flera det sociala umgänget online som autentiskt, och möjligheten att ”umgås” med de döda på nätet som unikt trösterik, ja, rentav livsavgörande. För det tredje visar hon att internet, liksom den mänskliga tillvaron, är begränsat. Vi bör inte, menar Lagerkvist, gå på myten om internet som gränslöst och evigt: en prometheusk eld som, vore vi inte hämmade av oligarkiska principer, kunde skänka människan oändlig utvecklingspotential och gudomlig makt att förändra verkligheten. Liksom människan genom sin kommunikativa förmåga utvecklat möjligheten att i tanke och språk transcendera sitt ”här och nu”, men ytterst är bunden av sin ändlighet, är internet som medium – trots att det synes ge oss möjligheten att förbehållslöst färdas i tid och rum – både i sig och för människan begränsat och begränsande. Det finns ett slut även på internet, försäkrar Lagerkvist, och det i mer än en bemärkelse.

Samtidigt understryker hon att internetns begränsningar, på grund av dess kalkylativa och numeriska grundstruktur, är av ett annat slag än de allmänmänskliga. Den digitala sfären domineras av en ”siffrornas ontologi” som genomsyrar allt som sker online och återverkar på de sociala strukturerna. Trots att Lagerkvists intervjupersoner finner stöd och tröst på internet uttrycker de också ambivalenta känslor inför de knapphändiga uttryck för empati och sympati i form av ”likes” och ”följare” som här ges utrymme.

En annan begränsning följer på avsaknaden av kropp i den mediala sfären. Det finns förvisso, påpekar Lagerkvist, substitut för döda kroppar i medial form: vad Marcel O’Gorman benämnt som ”nekromedia” (här nämns bland annat ett brittiskt företag som tillverkar LP-skivor av människors aska). Behovet av att sörja någons fysiska kvarlevor verkar alltså finnas kvar trots att den sociala interaktionen i allt högre grad sker via medier, även om det tar sig andra uttryck. Likaså menar Lagerkvist att den aspekt av kroppsligheten som lägger grunden för etisk

interaktion – det vill säga sårbarheten – återfinns i alternativa former online, då de medexisterande blottar sig för varandra i sin sorg och uppgivenhet, sina erfarenheter av ofullkomlighet och känslor av brist och meningsförlust. På andra sätt har dock människans förmåga att genom kommunikation transcendera sitt ”här och nu” i den digitala sfären intensifierats till den grad att den kroppsliga verkligheten åsidosätts på ett problematiskt sätt, särskilt för de sörjande. Anhöriga till avlidna beskriver hur de lätt ”fastnar” i den alternativa, kropps- och gränsoverskridande verkligheten till den grad att de får svårt att slita sig.

Således visar Lagerkvist att den digitala sfären i allmänhet och internet i synnerhet inte bara ger oss möjligheten att på nya sätt förhålla oss till döden och de döda, utan också ställer upp nya etiska utmaningar. I sifferbaserade digitala medier (och i förlängningen hela samhällen dominerade av dylika medier) premieras rationalitet, effektivitet och rakhet, kvantitativ kunskap framför kvalitativ, tydlighet framför otydlighet och säkerhet framför sårbarhet – egenskaper som kan vara svåra att uppbåda för en sörjande person. Som lösning på problemet föreslår Lagerkvist en tvetydighetens, långsamhetens och, inspirerad av Gaston Bachelard (1884–1962), ”rundhetens” etik, och efterlyser ett ”fantastiskt”, omsorgsfullt och mjukt språk som gör det lättare att kommunicera med gränssituationen som utgångspunkt.

Sammanfattningsvis är *Existentia Media* ett intresseväckande och nyskapande verk med stor bredd som understundom imponerar, men också är bitvis överväldigande. Lagerkvist kastar sig sömlöst mellan ämnen och diskurser på ett sätt som ibland gör det svårt att följa den röda tråden i verket: utläggningar om nymaterialism och tysk idealism bryts av med intervjuer och resonemang av teologisk och antropologisk karaktär. Över diskussionerna höjer sig gränsbegreppet, omväxlande använt för att beskriva dialektisk spänning, avbrott, sårbarhet, transcendens och ansvarighet – modaliteter av

gränssituationen som hade tjänat på tydligare differentiering. Därtill förblir steget från att hävda att människan som ett resultat av gränstillståndet är ansvarig för sina handlingar, till att hävda att vi borde handla på ett eller annat sätt (det vill säga från ontologi till etik, från är till bör) omotiverat i Lagerkvists verk. Varför har en akademiker som förespråkar långsamhet och omsorgsfullhet så bråttom i sitt eget skrivande? Jag lämnar frågan öppen och ser fram emot att Lagerkvist fördjupar sitt resonemang i fler böcker framöver.

Astrid Grell

Doktorand, Lund

DOI: 10.51619/stk.v98i4.24953

Andreas Mazetti Petersson. *A Culture for the Christian Commonwealth: Antonio Possevino, Authority, History, and the Venetian Interdict*. Uppsala: Uppsala universitet. 2022. 353 s.

För en svensk läsare är jesuiten Antonio Possevino (1533–1611) förknippad med sin verksamhet i Sverige under Johan III:s (1537–1592) regering och hans strävanden att återföra det protestantiska Sverige till den romersk-katolska kyrkan. Att han också var en betydande teolog och encyklopedist med ett omfattande författarskap tas där emot sällan upp i svenska arbeten och nämns till exempel inte med ett ord på svenska Wikipedia. Det är detta som står i fokus för Andreas Mazetti Peterssons avhandling.

Avhandlingen består av tre delar, omfattande tretton kapitel jämte en inledning med presentation av frågeställning, tidigare forskning och de analytiska ramarna, och som avslutas med en gedigen sammanfattning. Det övergripande syftet är att analysera hur Possevino argumenterade för en enhetlig, teologiskt grundad romersk-katolsk kultur jämte hans historie- och vetenskapssyn. Källmaterialet utgörs av några av Possevinos arbeten, främst då verket *Apparato all'istoria di tutte le nationi et il modo di*